

ANTANAS MIŠKINIS

1905–1983

Antanas Miškinis – poetas, prozininkas, vertėjas, publicistas, įprastai aptariamasis ketvirtojo dešimtmečio lietuvių neoromantizmo lauke kaip jį išreiškiantis autorius, – priklauso Jono Aisčio, Salomėjos Nėries, Bernardo Brazdžionio kartai. Šios kartos kūryba esmingai susijusi su XX a. pirmosios pusės epochos dvasia, siekiu išsivaduoti iš provincialumo, naujomis kultūrinėmis orientacijomis. Miškinis – vienas iš tų modernių poetų, kurie įvairiai derino naujus XX a. pradžioje išryškėjusius poetinio kalbėjimo būdus, pasiūlytus futurizmo, ekspresionizmo, imažinizmo, glaudžiai juos siejo su lietuvių lyrikos tradicija, atrado savo vietą aukštaitiškojo lyrizmo lauke.

Gimė 1905 m. vasario 11 d. Juknėnų kaime, Vajasiškio parapijoje, Utenos rajone. Ten Aukštaitijos glūdumoje tarp miškų įsiterpusi pūpsa medinė bažnytėlė, sergėdama plačiai išsidriekusias kapines, priglaudusias Miškinių gentį. Didelis senovinis gatvinis Juknėnų kaimas perkryžiuotas kelių: vieškelis, vedąs nuo Juknėnų į Vajasiškį (ir į Salaką) – bendruomenės susitikimų (atlaidų, krikštynų, laidotuvių) kelias; kitas, vedąs link Daugailių ir Zarasų–Utenos plento, – asmens apsisprendimų kelias, kviečias į platų pasaulį (mokslus, emigraciją). Ši kaimo „geografija“ poetui reprezentavo žemdirbiškosios kultūros kosmosą bendruomeniškumo ir individualumo sąsają. Poetas ją esmingai išgyveno ir išreiškė kūryboje. Pats jautėsi esąs grynuolis aukštaitis – šiltas, optimistas, humoristas. Jį pažinojusieji prisimena: „Jo spalvingas aukštaitiškas balsas ausyse tebeaidi... Neišsenkančios, urduliuojančios šnekos upelis tebeteka.“¹

Monikos ir Juozapo Miškinių šeimoje išaugo du svarbūs XX a. lietuvių literatūrai žmonės: poetas Antanas ir vertėjas, pedagogas Motiejus. Antanas mokėsi Zarasų ir Kauno „Aušros“ gimnazijose, studijavo Vytauto Didžiojo universitete lietuvių ir rusų literatūrą (baigė 1934 m.), dirbo Kaune mokytoju, radiofono redaktorium. Iki 1940 m. išleidęs du poezijos rinkinius – *Balta paukštė* (1928) ir *Varnos prie plento* (1935), poemų knygą *Keturi miestai* (1938), prirašęs karštos publicistikos, buvo žinomas kaip garsus, aktualus poetas, 1935 m. apdovanotas „Sakalo“ premija. Brandžiausiu jo kūrybos laikotarpiu laikytini 1930–1936 metai.

Poeto kūryba ir likimas sutapo su XX a. tautinės valstybės likimu. Visad reiškęs aiškią pilietišką poziciją, prasidėjęs antrajai sovietų okupacijai įsitraukė į partizaninį judėjimą – Kaune redagavo partizanų spaudą. 1948 m. buvo suimtas, nuteistas ir išvežtas 25 metams į Sibiro lagerius. Sugrįžęs 1957 m. patyrė ideologinį spaudimą: valdininkams buvo reikalingas įrodymas, kad garsus „buržuazinės“ valstybės rašytojas keičia pažiūras ir dainuoja apie tarybinę tėvynę. Miškinis vienintelis iš garsiosios ketveriukės patyrė ne tik sovietinės okupacijos nulemtą kūrybos lūžį, bet ir turėjo spręsti pasipriešinimo bei prisitaikymo dilemą. Gyveno Vilniuje. Išvertė Williamo Shakespeare'o (Vilijamo Šekspyro) *Audrą, Dvyliktąją naktį, Vasarvidžio nakties sapną*, Walto Whitmano (Valto Vitmeno) *Žolės lapus*, rašė atsiminimus apie jaunystės kolegas menininkus, išleido poezijos rinkinių, atsiminimų knygą *Žaliaduonių gegužė* (1977). Mirė 1983 m. gruodžio 16-ąją.

¹ Gasperaitis A., Tave papuošt žadėjom: rašytojų, švietėjų siluetai, Utena, 1998, p. 142.

KŪRYBOS PRIGIMTIS

Miškinis yra iš tų rašytojų, kurių kilimo vieta lemia jų kūrybos pobūdį. Iš Aukštaitijos kaimo poetas išsinešė raiškias tradicinės kultūros gyvavimo formas: jo kūryboje ryškus vestuvinių dainų šviesus graudesys, ritualų įspaudas. Regiono dvasinės kultūros dalis yra ir Antano Vienažindžio, Antano Baranausko dainos (Baranausko „Sudiev, Lietuva“ paliko ypač ryškią žymę poeto kūryboje). Miškinio lyrika išaugusi dainingoje tradicijoje ir buvo kuriama dainos pagrindu. Poetas turėjo improvizatoriaus talentą, gebėjo pasinaudoti įvairiais turinio bei formos modeliais, stilizacija, aliuzija, žavėjosi spontaniškais talentais ir pats jautėsi toks esąs. Eiles kūrė tarsi girdėdamas liaudies dainą – kai kur išlaikydamas intonacijas, patarlių ir priežodžių gyvastingą galią, vaizdo poetiškumo kanoną. Miškinio stilizacija yra spontaniška, apimanti ne atskirą kūrinį, o ištisą poetinės kultūros laikotarpį.

Daininga poeto kūryba sklido žodžiu ir raštu, poetiniais siužetais ir intonacijomis iš dalies sutapdama su liaudies dainų tradicija, iš dalies su gyvenamojo laiko aktualijomis. Miškinis eilėraščius įtaigiai, elegantiškai skaitydavo literatūros vakaruose. 3–4 dešimtmečiais literatūros vakarai rodė prasidėjus naują epochą: poeto šauklio poziciją pakeitė poeto scenoje pozicija – ją lydėjo gracinga poza, sakomo žodžio įtaiga.

Avangardizmo, ypač *Keturių vėjų* pamokos – kasdienybės tematika, šiurkštokas žodis, energingas mostas – vienas svarbiųjų poeto stiliaus sluoksnių. Avangardizmo manierą atsveria išlaikytas liaudies dainos kanonas: poetizuojanti metafora, simbolinės situacijos, tradiciniai įvaizdžiai ir girdėtų intonacijų nuotrupos. Šie du klodai – avangardizmo patirtis ir liaudies dainos poetika – Miškinio eilėraštyje derinami įvairiais pavidalais. Kūrėją vedanti melodija ir gyvas žodžio prasmės pojūtis sudaro poeto lyrikoje įtampos lauką, kalbėjimo eleganciją. Intonacijos jautimas – tai vienas raktų, kaip turėtų būti skaitoma Miškinio poezija. Jei neįsijaučiame intonacijos, o matom prieš akis tik teksto žodžius, eilėraštis tarsi netenka gyvybės.

NEOROMANTIKAS. Lietuva, sukūrusi valstybę, ieškojo pavyzdžių, kaip kurti kultūrą. Neoromantikai, nuosaikūs sparno kultūrologai (*Pjūvis, Naujoji Romuva*), įsiterpdami į diskusijas, formulavo meninės kūrybos kryptį – jie siekė suvokti praeities lietuviškąjį substratą ir sintetinti jį su modernaus gyvenimo formomis. Miškinis – aktyvus publicistas, žurnalų bendradarbis. Laikysenas Miškinis perėmė iš Juozo Tumo-Vaižganto ir Kazio Binkio, dalyvavo Lietuvių rašytojų draugijos laikraščio *Literatūros naujienos* leidyboje. Jis plėtoja madingas idėjas straipsniuose, ne kartą lakiai pasakydamas: „Europą būtina reikia vytis per Lietuvą.“ Plačiais pavyzdžiais, karštais argumentais poetas įtvirtina XX a. pirmojoje pusėje Lietuvoje itin populiarią valstiečių valstybės ir žemdirbių kultūros sampratą, bando atsieti bajorišką kitatautę kultūrą nuo tautinės valstietiškos; šiai suteikia vertę, mato ją kaip vienintelę gyvybingą tradicijos šaką. Poetas yra rašęs: „tauta kultūriškai auga ir bręsta tik glaudžiai bendraudama su savo žeme, buitimi ir einančiomis iš kartos į kartą tradicijomis [...]. Visos intelektualinės ir kūrybinės pajėgos ne iš dvaro, ne iš miesto, bet iš sodžiaus.“¹ Miškininiui rodėsi svarbu pabrėžti, kad šiuolaikinę kultūrą sukūrė ir išlaikė paprasti sodžiaus žmonės. Itin vertino jų kūrybingumą, šviesią pasaulėjautą. Straipsniuose poetas akcentuoja kūrybiškumą (jį mato tautodailėje, tautosakoje), įtaigauja, kad valstietiškoji kultūra yra pajėgi modernėti, atliepti XX a. žmogaus poreikius. Kaip antipodą kunigaikščiams iškelia *knygnešį ir nežinomą liaudies dainų kūrėją*. Poetui rūpi išaiškinti, iš kokių šaknų formuojasi moderni tautinė žemdirbių valstybė ir kokios tradicinės vertybės pagrindžia jos kultūrą.

¹ Miškinis A., Rinktiniai raštai, t. 3, Vilnius, 1996, p. 27.

Vienas opiausių klausimų ketvirtajame dešimtmetyje buvo valstybės, šviesuomenės ir valstietijos santykis. Ryškus XIX a. inteligentijos vaidmuo tautos atmintyje išliko kaip pasiaukojimo pavyzdys. To vaidmens poetas nuolat pasigenda šiuolaikinės inteligentijos laikysenose:

*Mums tik keista, kodėl š. m. lapkričio 22 dieną nesimatė nė vienos organizacijos ir nė vienos vėliavos, kai Vytauto prospektu būreliais traukė į miestą Vyčio kryžiaus kavalieriai, atvažiuavę sostinės pažiūrėti iš Lietuvos laukų ir kaimų. Mes jų nė vieno nematėme su butaforija: kas uniformoj, kas su sermėga, kas su čerkasėliu ir kiškine kepure. Tautiečiai, ponai patriotai, kur mes tada buvome? [...] Tie žmonės kadaise tiesiai šaudė į Lietuvos priešą, priešai į jų daugelį dar tiesiau, o mes, šviesuoliai, vis pro šalį. Ten butaforijos nebuvo, tai ir mums ne vieta.*¹

„Šaudymas pro šalį“

Miškinis ieško dabartinės šviesuomenės ir valstietijos bendrumo, nes XIX a. grožis ir stiprybė, anot jo, yra būtent įvairių visuomenės sluoksnių sugyvenimas.

Įtaigiais straipsniais apie žemdirbių kultūrą ir šios dienos aktualijas Miškinis ugdo pilietinę laikyseną, tautinę savigarbą, stiprina tautos pasitikėjimą savimi, moko atsparumo. Juose pinasi kritizmas ir optimistinis suinteresuotumas, susižavėjimas; uždeganti įtikinėjimo energija ir kandi retorika. Geriausi straipsniai yra „Vainikuota Lietuva“, „Kultūros tarnyboje“, „Apmąstymai prie lietuviškos knygos“, „Šaudymas pro šalį“, „Mūsų poezijos tradicinis kelias“.

Galima sakyti, kad poetas valstybės idėją priartina prie valstietijos, padaro jos „nuosavybę“. Vytautas Kavolis tokį istorijos jausmą, ryškų nepriklausomoje Lietuvoje, laiko „nepilnaviduriu“. Kita vertus, suprantame, kad XX a. pradžioje *agrarinės ir tautinės kultūros originalumo, gyvybingumo* paieškos klojo pamatus *moderniajai tautinei* XX a. valstybei.

Poezijos lauke veriasi kita pasaulėjautos pusė. Iš Vakarų kultūros žlugimo, „civilizacijos saulėlydžio“ refleksijų ir iš kultūros kūrimo projektų Lietuvoje susiformuoja dvilypė neoromantikų pasaulėjauta. *Pjūvyje* spausdinti Miškinio eilėraščiai paremia žurnalo programą, kurios esmė – ne tiek nauji dalykai, kiek anksčiau iškeltų idealų likimo apmąstymai ir nusivylimas dabartimi. Poetui būdinga idealių siekių ir buities traukos konfrontacija, ryškus noras išsiveržti iš pilkos realybės („Aš tave norėjau išnešti iš rudenio, / Iš pasaulio norėjau išnešti ant rankų“) ir kartu tvirtas prisirišimas prie jos. Šių dviejų pradų susidūrimas poeto lyrikoje netikėtas ir modernus: laimė yra kaip svajonė – ir yra laimė „rudeniui palte“; yra gyvenimas kaip meilė – ir yra gyvenimas „šiaip sau“; yra tik „daina apie laimę“, bet nėra laimės gyvenime. Poetas sukūrė savitą inteligento tipą, turintį ryškiai dvilypę pasaulėjautą: jis inteligentas, besigailintis „žaliojo kaimo“, jau nebe sodžiaus bernas mieste, bet išsaugojęs kaimiečio vertybių supratimą. Miškinio poezija išreiškia *mažajo žmogaus* gyvenimą didžio pasaulio sumaištyje. Poetas įteisino lyrikoje jo idealus ir dvasinius konfliktus, kurie iš esmės yra transformuota romantiškos konfliktų tąša. Tai „nuromantinta romantika“ (Hugo Friedricho terminas).

Neoromantikai siekė kūryboje įtvirtinti atvirą išgyvenimo tėkmę, psichikos įvairovę. Jie kalba minčių nuotrupomis, jausmų niuansais, kuriuos plėtodami išaugina poetinį tekstą. Miškinis yra atviro, pulsuojančio jausmo poetas. Daina ir rauda poetui yra lyrinio žanro kanonas, užslėptas eilėraščio gelmėj, sumišęs su modernia maištinga sąmone. Išsakyto tėkmę reguliuoja gyvas psichikos nervas, besikeičiančios, prieštaringos reakcijos. Posmai pilni skaudžių pasiklausinėjimų, replikų, atodūsių. Labiausiai išplėtotą suinteresuotų ir abejingų laikysenų priešprieša (kas man, ne mano, ir – rūpi, mano). Žiūros taško, emocijų, vertinimų, intonacijų kaita – Miškinio eilėraščio kompozicijos pagrindas. Nuotaikų ir nuostatų kaita grindžiamas lyrizmas yra viena centrinių Miškinio poezijos

¹ Ibid., p. 50.

linijų. Lietuvių neoromantinės lyrikos emocijų skalę poetas papildė širdies virpuliu, pykčiu, atlaidumu, atvira ironija bei autoironija, staigiais emocijos posūkiams.

Neoromantikams būdingas kiek baladiškas bei romansiškas gyvenimo suvokimas, kurio centre įsišaknija bėgančio laiko, praeinamybės jautimas. Miškinis jį išreiškia keliais besikartojančiais motyvais (permainingas sielos gyvenimas, nuolatinis pralaimėjimo prisiminimas, tekantis vanduo, pasibaigusi meilė), kurie suteikia poeto lyrikai vientisumo, tampa jo poezijos dominante. Modernus pesimizmas yra literatūrinė poeto poza, bet kartu susisieja su jam aktualiomis socialinėmis ir tautinėmis problemomis – tekančio laiko ir praradimų požiūriu bus interpretuojamos ir kaimo bei tėvynės temos. Saviraiška modeliuojama ir romanso stiliumi, kuris pridengia tikrąjį išgyvenimą ir sukuria poetinę paslaptį. Miškininui svarbi ir šio žanro kaukė, ir apskritai dengimosi, kaukės principas, kur forsuojamas emocinis atvirumas ir tuoj pat nuo jo atsitraukiama apsimesant, ironizuojant. Dažno eilėraščio pabaiga – saviapgaulė, susitaikymas, išoriškai stipri pozicija („Todėl kas man, jei nubėga upės“, „Vis tiek jau laimė išvažiavo nakčia greitajam traukiny“) yra sakymo kaukė, netiesą, kuri kaip tokia ir pasirodo.

Eilėraštinis „Elegantiškai sninga“ – vienas žymiausių poeto tekstų. Jame gamtos kodu kalbama apie pasibaigusią meilę; hiperbolizuoti gamtos veiksmai atitaria pasakojamai meilės dramai, o pats kalbantysis nuo pasakojamos istorijos yra atsiribojęs. Tik eilėraščio pabaigoje atsainus prisipažinimas apie nereikšmingą smulkmeną („Tik ta meilė netyčia dingo“) išduoda ilgai slėptą skausmą. Sukurtasis atstumas teikia galimybę meilės dramą pasakoti elegantiškai: puošniais vaizdais, sąskambiais, pakartojimais. Jo intonacija pagrįsta balsių ir dvibalsių variacijomis; vienatonė melodija atitinka nuotaką – vientisą ir statišką, uždarytą eilėraščio žiedu.

Šiandien taip elegantiškai sninga.

Sninga žemėn medžių žiedais.

Panašiai mano meilė dingo

Su visais visais pažadais.¹

SVARBIAUSI KŪRINIAI. Kūrybos branduolį sudaro ankstyvoji poezija, publicistika, lagerių *Psalmės*; prie jų šlietūsi atsiminimų knyga *Žaliaduonių gegužė*.

Rinkinyje *Balta paukštė* (1928) poetas ieško savo balso, seka avangardo (futurizmo, ekspresionizmo) tematika ir stilistika. Miestas vaizduojamas kaip traukiantis ir stumiantis blogio šaltinis, brėžiami civilizacijos kontrastai (bankai, karčema – ir išmaldos prašančios rankos; subjektas viliojamas miesto pagundų – ir rašantis motinai laišką, kliedintis sapne). Bohemos, nuosmukio vaizdai yra itin literatūriški (perimti iš Sergejaus Jesenino, Aleksandro Bloko, Charles'o Baudelaire'o (Šarlio Bodlero)). Jų fone ryškus ir autentiškas tikėjimas savo galimybėmis, pasiryžimas „nuversti kalnus, upes išbraidyti“, jaunatviškas ir stiprus buvimo pojūtis. Ryški kalbančiojo dvasios įtampa, konfliktas tarp idealų ir kasdienybės. Pirmasis rinkinys atitiko to meto jaunosios generacijos estetinę programą, – trūkčiojančiu ritmu išsakomas jaunatviškas nerimas, suskamba liaudies dainos eilutė, kūlversčiais pabyra binkiški šūksniai ir vaizdų nuotrupos; egzaltuotas atvirumas pinasi su gryna stilizacija. Tarmybės, skoliniai (slavizmai), aukštoji poetinė leksika suvirsta į eilėraštinę fragmentišką, stichišką, sukurdami gyvą kiek netaisyklingo šnekėjimo srautą.

Rinkinys *Varnos prie plento* (1935) ir kiti iki 1940 m. rašyti eilėraščiai yra poeto kūrybos centras. Jame Miškinis bando derinti modernumą ir tradiciją. Pagrindinę vietą čia užima kaimo ir miesto konfrontacija, romansiški meilės motyvai, elegijos ir ironijos įtampa.

¹ Miškinis A., Rinkiniai raštai, t. 1, Vilnius, 1991, p. 126.

Poetui rūpi supriešinti dvi gyvenimo sanklodos, akcentuoti tradicinio, agrarinio gyvenimo būdo gyvybingumą. Tėviškė gyvena sudėtingų sociokultūrinių pokyčių laiką. Miškinis plėtoja nuo XIX a. tradicine tapusią išėjimo iš kaimo temą. Kaimas, kaip etnokultūrinis darinys, laikyta pačia svarbiausia asmens gyvavimo forma, dvasinio gyvenimo pamatu. Iškritęs iš kaimo bendruomenės individas netenka atramų. Gimtosios žemės, kaip egzistencinės vietos, ir žemdirbystės, kaip žemės tausojimo, idėjos turi platų kontekstą visoje kultūros kaitoje ir kultūros filosofinėje refleksijoje. Georgas Steineris (Džordžas Štaineris) mano, kad „agrarinė reakcija ir pastoralinė nostalgija yra moderniosios ideologijos dalis“, kad tai Jeano Jacques'o Rousseau (Žano Žako Ruso) idėjų variacija, XX a. išsiplėtusi „į ištisą pajautų ir doktrinų skalę nuo Yeatso (Ytso) [...] iki Ortegos y Gasseto (Ortehos Y Gaseto)“¹. Sigitas Gedos mintį apie Antano Baranausko „Anykšau šilelį“, kad iškirtus mišką lietuvių siela liko be vietos, galime pritaikyti Miškinio poezijai perskaityti – išėjęs iš kaimo žmogus jo lyrikoje jaučiasi nesaugus, netekęs vaikystės ir kultūros pirmavaizdžio. Šis jausmas yra tragiškiausia įskila pasaulėjautoje. *Siela be vietos* kupina pagundų, pavojų, netikrumo. Miškinio eilių subjekto dvasios istorija klostoma būtinai su tėviškės prisiminimais, o „benamio“ būseną tik atspėjama iš ketvirtąjo dešimtmečio poezijos konteksto. Labiau pastebimas antrasis poliūs – priešinimasis benamystės jausmui, namų vaizdavimasis („mums namai regėsis netoliese“). Grįžimas suvokiamas ne kaip realus, fizinis, o kaip dvasinis. Lietuvos civilizacijos kryžkelė iš individo reikalauja etiškai pasirinkti. Pasirinkimo problema kyla ne tiek iš poeto asmenybės, – ji kultūrinė, literatūrinė, tikro dramatismo neišskelia. Tad į kultūrų konfliktą poetas įterpia romansinę meilės situaciją, kurios dalyvių dramą lemia skirtingų požiūrių susikryžavimas: „ji“ – miesčionė, „aš“ – iš kaimo; kaimui jaučiami sentimentai, bet „ji“ – mylima. Sprendimo nėra arba jis tebesitęsiantis; ginčijamasi ir įrodinėjama tik dėl to, kad įvairiais aspektais atvertų neišsprendžiamo prieštaravimo gylį. Gražiausiai šią temą išreiškia ciklas „Laimė rudeniniam palte“:

*Ar ateina mintys, kaip mes augom kaime,
Kaip Sekminių naktį sodai ima balti?
Mes tada svajojom – argi šitą laimę,
Argi šitą laimę rudeniniam palte?..²*

Prasminis ryšys tarp rimuojamų žodžių poeto lyrikoje dažnai įtraukiamas į kultūrinį dialogą su XIX a. poezija bei jos postuluojamomis vertybėmis. Besikartojančios rimo poros sudaro tam tikrus semantinius laukus (*kaime – laimę, dievas – pievos, klevai – pažaliavai, pirkią – nupirko*). Sena ir gili rimo *Dievas – pievos* tradicija naujoje kultūrinėje situacijoje keičia prasmes. Baranausko rimai *Dievas – pievas* yra tam tikrą pasaulio visumą ir harmoniją žymintis ženklas („Laimino jų vargus, žeidė laukus, pievas / Ir juos pačius sveikus vaisė ponas dievas“³). Maironio lyrikoje rimas *Dievas – pievas* labiau pabrėžia Dievo ir žemiško gyvenimo skirtynes arba ryškina pagrindinę kūrybos idėją – Dievo ir tėvynės meilę („Lietuva brangi“). Šią rimo porą Binkis parodijavo kūrinyje „Agitacinio pobūdžio eilėraštis su priemaiša piršlybų“. Miškinis sukaupia rimo poroje šias prasmes, račiau jas ir transformuoja: rimo komponentas *dievas (ak, dieve)* nebeturi krikščioniškojo lauko asociacijų, yra pavirtęs atodūsiu, rimo pora *dievas – pievas* semantiškai praplečiama žodžiu *sudievu*, kuris išryškina poeto lyrikai taip būdingą atsisveikinimo situaciją. Atsisveikinama su kaimu, su mylimąja, su Lietuva. Čia sueina ir Vienažindžio „Sudie, kvietkeli“, ir Baranausko „Sudie(v), Lietuva“, ir vestuvinių liaudies dainų „Sakyk, sudie“.

¹ Steiner G., Heideggeris, Vilnius: Aidai, 1995, p. 174.

² Miškinis A., Rinktiniai raštai, t. 1, p. 82.

³ Baranauskas A., Raštai, t. 1, Vilnius: Baltos lankos, 1995, p. 5.

Miškinis iš savo kartos išsiskiria stipriu socialiniu angažuotumu. Jį domina to laiko socialiai ir kultūriškai modernėjanti visuomenė. Iš avangardistinio meno į poeto eiles ateina ryškus antiburžuazinis nusiteikimas. Konkrečios detalės suteikia poeto lyrikai apčiuopiamą, realistinį pagrindą (tėvo naginės, vekseliai, į Braziliją važiuojantys sūnūs). Iš šios medžiagos kuriamos emocinės ir siužetinės eilėraščių linijos. Realistinį buitines vaizdą papildo folkloriniu sąlygiškumu (dainų pasaulėvaizdžiu, metaforomis, archetipinėmis situacijomis), kuris turi savo motyvaciją – tai idealaus pasaulio atsvara brutaliai realybei. Iš šios dermės poetas sukuria ekspresyvius paveikslus:

*Iš vargo, gintaro tėvyne,
Iš vargo, o rūtų šalie,
Pašoksi. Pašoksi sukutinį
Prie karčemos pakelėj.¹
„Žiema“*

PATRIOTIKA. Tautos istorinio likimo, tautinės sąmonės pabudimo apmąstymai nuo XX a. pradžios tampa lietuvių literatūros pagrindinė tema, kurią tobuliausiai išreiškė Maironis. Miškinis, ketvirtajame dešimtmetyje pelnęs patriotinio poeto vardą, savitai tęsė Maironio liniją. Konkreti kasdieniška Lietuva neatitinka ilgai puoselėto idealo, siūlo individui tarnautojo padėtį; romantinė tautos vadavimo idėja pavirtusi vadavimusi iš rutinos. Miškinis tarsi ginčijasi su Maironiu: iš Lietuvos praeities iškelia ne garsios istorijos momentus, o sunkų vargo žmogaus kelią į nūdieną (baudžiava, rekrūtai, knygnešių takai), atmeta idealizuojantį, abstrahuojantį žvilgsnį, – įsižiūri į konkrečią istorinio ir šiandieninio tautiečio buitį: „Mes nematėme jos iš arti – / Karklo vyžom tauta apauta.“ Temos turinį jo lyrikoje sudaro tėvynės ir tėviškės prieštaravimai. Eilutėmis „Aš paskandinsiu lyrą Nemuno bangavime, / Nes negaliu gražiai dainuot tėvynės vargo“ Miškinis maironiškąją šauklio ir dainiaus poziciją atmeta. Maironiškosios poezijos atributai (lyra, gražus dainavimas) dedami į archyvą – skandinami Nemune. Taip simboliškai pereinama į naują patriotinės poezijos etapą. Frazė „Aš negaliu gražiai dainuot tėvynės vargo“ gali būti visos Miškinio poezijos moto; gražus dainavimas, švarus balsas darosi nebeįmanomas, pakilus kalbėjimas parodijuojamas („Išeisime šį rudenį / Su tarbomis per Lietuvą nualintą“). Valdiškos tėvynės meilės ir romantinio idealo priešprieša, *Pjūvio* žurnalo suaktualinta idėjų lygmeniu, yra Miškinio poezijos pagrindas. Ji formuoja poeto lyrikos konfliktą, suteikia jam – o ir visai poeto kūrybai – vientisumo ir savitumo. Būtent iš jos auga brandžiausi Miškinio poetiniai kūriniai.

Miškinis iškelia sunkaus, kasdienio patriotizmo poziciją, tarp meilės ir pasmerkimo klostosi Lietuvos paveikslą. Lietuvos tema Miškinio lyrikoje glaudžiai susijusi su asmenybės dvasiniais ieškojimais. Egoistinį ir tėvynės motyvą vienija meilės, nevilties ir graudaus atsižadėjimo emocija. Lietuvos dramą asmenybė išgyvena skaudžiai, panašiai kaip meilės tragediją („Sudie, žalioji Lietuva! / Ateina nerimo ruduo“). Maironiškąjį moters-tėvynės-mylimosios motyvą poetas išplėtoja vestuvinių liaudies dainų simbolika: Lietuva-seserimi džiaugiamasi, bijoma dėl jos ateities („Kuriais žiedais papuošim / Tave kaip tikrą seserį“; „Kur mes tave nuvesim / Ir dovanų ką duosim?“). Sesers įvaizdis iš kultūros kontekstų prisikviečia brolio įvaizdį (tautosakos „balti broleliai“; Martyno Mažvydo „BroLIAI, seserys“; Vinco Kudirkos „Kol jaunas, o broli“; Maironio „broLIAI artojai“) ir abu kartu formuoja archajinės šeimos santykių modelį, taikytiną piliečiams, – šiais motyvais apeliuojama į šalies vienybę ir gražius bendrapiliečių santykius.

POETINĖ kalba. Ketvirtojo dešimtmečio moderniosios lyrikos žodis – kultūros kontekstų žodis. Miškinio kūryboje ryškios užuominos į himnais virtusius Kudirkos, Maironio eilėraščius, romano

¹ Miškinis A., Rinktiniai raitai, t. 1, p. 77.

klišės (*gulbė, žiedai, pievų šilkas*). Šiuos poetizmus Miškinis supriešina su buitine leksika (ir kasdienybės jausena). Miškinio poetinė kalba grindžiama sodžiaus žmogaus gyva turtinga kalbėsena („žagaruose koks 100 žvirblių čeža“), artima Kristijono Donelaičio–Kazio Binkio tradicijai. Poetas gausiai vartoja frazeologizmus, prozaizmus, juos, savo ruožtu, suduria su intelektualiu žodynu, taip kurdamas ir stilistinę nederbę, ir ironijos lauką. Žodis poeto kūryboje yra aktyvus ir labiau ieškantis modernios raiškos nei visas eilėraštis. Ypač išsdingai poetas vartoja epitetus ir palyginimus, kurie savo semantika yra buitiniai, tačiau reiškiami aukščiausiu laipsniu įgyja buities aukščiausio laipsnio prasmę („Ko tos varnos visa gerkle rėkia?“, „O ta meilė užtroško iš karto“). Judrios, gyvastingos gamtos personifikavimas, nurodantis į žmogiškas reakcijas (žydinčios vyšnios *meluoja*, vakaras *juokiasi*, miškas *palieges*), ir tam tikras jos „sukultūrinimas“ (žemė *pasirėdo*, *nusirėdo*) yra familiarus, linksmas, ironiškas. Miškinis spontaniškai užčiuopė ir išryškino iš Binkio ateinančią tradiciją, kurią vėliau Henrikas Radauskas išpuoselės iki sistemos – į gamtą žvelgs menininko žvilgsniu ir aprašys meno kategorijomis („Rytas juokias akim perlamutro“¹).

Miškinio poezija randasi tarsi čia pat, iš dialogo, replikos („Tai tau, motin“; „Lėtai stumiesi, Lietuva, tėvyne“; „Nekalbėk jau daugiau apie rudenį“), ji panaši į scenas, etiudus: pašnekovas stabdomas, įtikinėjamas („Tikrai sakau: / Ne sapnas“), klausiamas („Kaip? Nenusibodo?..“), lyrinis subjektas nusilenkia, atsiprašo, pasitraukia. Čia pritinka elegantiškas mostas, graudulingas šypsnyš, ironija ar net sarkazmas. Gyvos situacijos ir intonacijos išryškina „poetinio pokalbio“ žanrines atmainas, kalbėjimo intencijas ir strategijas: buitinį pašnekėsį, deklamaciją, vylingą pažadą, klastingus pasiūlymus, apsimestinį liūdesį, politinį „užkabinėjimą“, netikrą apgailestavimą. Tariamas žodis yra tam tikras vaidmuo, kaukė.

Kalbėjimo žanrų kaitai svarbi intonacija. Graudaus eilėraščio intonacija kuriama garsynu, intonacinėmis pauzėmis, sklandžia posmų simetrija. Žodžio skambesys įsilieja į eilėraščio emocijų atmosferą, sutampa su jų nematerialumu. Ir atvirkščiai. Linksmuose valiūkiškuose eilėraščiuose poetas skambesį atmiešia netiksliais sąskambiais, besivyruojančiomis jų pynėmis, primindamas skaičiuočių, patarlių poetiką. Miškinio eilėraščiai išsiskiria deklamacijos ir dainingųjų intonacijų derme, įtampa. Intonaciją keičia eilutės viduje, žaidžia sinkopių, – taip randasi netikėtos pauzės, ardoma ritminė monotonija. Gyvą kalbos srautą įtraukęs į poetinę sistemą, Miškinis jai suteikia poetiškumo, artistiško rango. Unikali Miškinio eilių intonacija formuojasi iš lengvo, švelnaus skambesio ir iš kapoto, trūkmingo ritmo vienovės. Po avangardinių ieškojimų sugrįžęs prie griežto ketureilio poetas ekspresijos pasiekia jo viduje.

Knygos *Keturi miestai* (1938) poemai vienija kultūrų kaitos, socialinės, pilietinės temos. Miškinis fiksuoja, kaip žemdirbių kultūra traukiasi į visuomenės gyvenimo užribį, kaip iš žemdirbių kultūros išsprūdęs žmogus pasijunta vienišas, sutrikęs, mieste jam trūksta to, kas sudarė sodiečio gyvenimo harmonijos pagrindus: individo ir bendruomenės sąsajų, darbo kūrybiškumo ir prasmės.

Orientuodamasis į Maironio poemai „Jaunoji Lietuva“, „Mūsų vargai“, Miškinis poemose rodo įvairių luomų santykius su tėvyne, pristato įvairius modernėjančios visuomenės sluoksnius: tarnautojai, ponios, kareiviai (Maironio Raseinių Magdė atitiktų „poniutės mielos“ siluetas), patikrina maironiškuosius idealus, ieško tėvynės meilės ir nemeilės jos dabarčiai apraiškų. Kaip ir Maironis satyrose ar tuometiniai autoriai poemose (Balio Sruogos „Miestas“, Teofilio Tilvyčio „Dičius“, „Artojėliai“, Fausto Kiršos „Pelenai“), Miškinis nuvainikuoja miesčioniškumu ir karjerizmu pavirtusį patriotizmą, spekuliaciją idėjomis. Šiuos semantinius akcentus paryškina atributai (*medalis, soti tarnyba, protekcija, kabinetai*), rimų poros: *tėvynė – vynas, dvės – erdvės, pramisti – pesimistai*. Prano

¹ Radauskas H., *Lyrika*, Vilnius: Vaga, 1980, p. 35.

Naujokaičio mintį apie Maironio poetas („mėginta duoti ištiso laikotarpio Lietuvos gyvenimo kultūrinė ir politinė kronika“¹) galime taikyti Miškinio poemoms.

Civilizacinį konfliktą, patriotines idėjas poetas apmąsto remdamasis ne loginiais argumentais, o jausmu, kalba iš meilės sodžiui ir tėvynei pozicijų. Emociją reiškia atvirai ir energingai: ironizuodamas banalias istorijas, išsakydamas vilties, pasižadėjimo šūksnius, gaudžius atodūsius. Herojinio epo orientacija jo poemose kyla ne iš herojinių pasakojimų (kaip, pvz., Vinco Krėvės), o iš senųjų dainų. Miškinio poemos, kaip ir jo lyrika, konstruojamos tais pačiais – emocinės atverties ir siužeto punktyro – principais. Poemose autorius derina pasakojimą ir lyrinį išsakydamą kaip lygiateisius raiškos būdus. Siužeto įspūdį palaiko tik įžangos ir epilogai. Kalbantysis su pagrindiniu veikėju užmezga emocinį ryšį.

Poema „Žaliasis kaimas“ pagrįstas vientisu kalbančiojo požiūriu ir vaizdo kontrastais. Tradicinis siužetas apie išėjusią uždarbauti į miestą merginą ir jos likimą yra nesavarankiškas, reikalingas tik lyrinio pasakotojo emocijoms bei argumentams pateikti. Lyrinis pasakotojas ir komentuoja merginos likimą, ir tarsi kalba jos vardu. Ši sutaptis ypač ryški emocines viršūnes žyminčiuose fragmentuose: įžangoje „Mano kaime! Kaime žaliasis“ ir intarpe „Niekur nėra tokio miško kaip mūsų, / Ant šakelių kaip varpeliai skamba šiškos.“

Poemoje „Dirbtinės gėlės“ itin paveiki pasakojimo įtaiga, sukurta iš netiesioginio dialogo situacijos. Poniutės balsą pavaduojantis ir už ją kalbantis lyrinis pasakotojas tai perteikia jos pažiūras, tai oponuoja jai. Pro vieną balsą prasimuša kitas. Poniutė kalbinama ir guodžiama kaip pozicijų bendrininkė, o iš tiesų provokuojama, – miesčioniškos gerovės ženklais demaskuojama banalybė, paikas gero gyvenimo įsivaizdavimas (*gulbės, servetėlės, buduaras*). Rimo poras sudarantys tarptautiniai ir tarminiai ar kasdieniai žodžiai (*lėliučiy – absoliučiai, menuetą – svieta, vualį – valią*) ryškina teksto ir potekstės neatitikimą, žemdirbių ir miesčioniškos kultūrų sandūras, naivų neapmąstytą šuolį nuo vienos į kitą. Epilogas, nurodąs į meilės melodramą, be šių nuorodų kelia klausimą ir apie tikro, nedirbtinio (į tai nurodo poemos pavadinimas) pasaulio ilgesį.

Siužėuskausia poema „Ant Ligajo ežero krašto“, bet ir ji konstruojama emociniu pagrindu. Vaizdų kontrastas (vienoje ežero pusėje miesčionys geria limonadą ir „myli“ tėvynę, kitoje – išvaržo už tėvynę kariavusį savanorį) adekvatus jausmo pulsui. Tipiška to laiko socialinė piktžaidė interpretuojama pilietiniu požiūriu.

Poemos „Keturi miestai“ atskiras dalis sieja idėja. Poetinė valstybės kelio programa apmąstoma miesto kultūros ženklais: karalių miesto Vilniaus, istorinės Klaipėdos, kasdienos Kauno bei ateities miesto Naujapilio vaizdais. Pamąstymus lydi kandi dabarties kritika ir viltinga ateities vizija.

Poemas skaitome kaip meninį atsaką į visuomenėje svarstytus kultūros projektus.

PSALMĖS. „Psalmių“ ciklas, rašytas karcериuose ir Sibiro taigoje ant cemento maišelių atplaišų, kalinių giedotas kaip giesmės (1947–1953), išgulėjo paslėptas ir plačiai visuomenei nežinomas beveik penkiasdešimt metų. Ciklas, kilęs ypatingo tautos paniekimo akivaizdoje, atvirai ir sąžiningai orientuotas į tautos kultūrą, literatūrines tradicijas. Kad kūrinys pats savimi primintų praeitį, jaudintų, dalis poetinės informacijos turi būti atpažįstama. Šiuo požiūriu giesmė, malda, rauda yra tie žanrai, kurie įsismelkė į kasdienę sodiečio buitį, tapę jo pasaulėjautos raiškos formomis: giesmės primenančiose psalmėse girdimos Antano Strazdo „Pulkim ant kelių“ („Giesmė prieš mišią“), Maironio „Marija, Marija“, Senojo Testamento „De profundis“; maldos žanro eilėraščiuose „Regėjimas“, „Rūpintojėlis“ jaučiamos sąsajos su Vinco Mykolaičio-Putino, Jono Aisčio poezija; rauda

¹ Naujokaitis P., Lietuvių literatūros istorija, t. 1, Čikaga: JAV LB Kultūros taryba, 1973, p. 579.

išryškėja eilėraščių intonacinėse viršūnėse, modeliuojamose situacijose. Sukrėsta asmenybė kalba visais emocijų registrais, subtiliai perteikia giedamosios, rečituojamosios kultūros visumą.

Psalmiška ir pragaro metafora. Pragaras – ne vien realybė, bet ir nudvasintas žmogus. Natūralistinės detalės, susisiejančios su maro giesmių ar „žemojo baroko“ tradicija, turi apeliacijos prasmę, kaip ir tiesus kreipimasis į Dievą. Smurtui, tamsos gaivalui labiausiai priešinasi skvarbi, karščiuojanti lyrinio subjekto mintis, budinti dvasia, kurią kalbantysis mato kiekvieno pasmerktojo esybėje („Pikti mes, alkani ir utėlėti, / Bet norime būt šviesūs mintimis“): Skeldėjančią dvasią harmonizuoja namų prisiminimai, sapnai. Gyva tėviškės gamta, namų jaukumas, artimųjų meilė, ritualinės šventės mintyse iškyla kaip kontrastas atsitiktinumui, mirčiai, šalčiui, vienišumui, pasmerktumui. Motinos prisiminimas, dialogas su ja „Psalmėse“ iškyla kaip ryškus lietuvių kultūros sandas. „Psalmių“ eilėraščiai iš esmės yra dialogiški: ne tik kreipimusi į motiną, Dievą, tėvynę, ne tik sava kalbėjimo intencija, bet ir gaunamu atsaku, ir pačiu dialogiškos būties pojūčiu. Ciklas priklauso europiniam lagerių patirties diskursui, kaip ir Dalios Grinkevičūtės, Kazio Inčiūros, Balio Sruogos lagerinė kūryba.

VĒLYVOJI KŪRYBA. Sugrįžęs iš lagerių Miškinis bando įsiterpti į pasikeitusią kultūros situaciją: išleidžia ankstyvosios poezijos bei naujų eilėraščių rinktinę *Eilėraščiai* (1960), poezijos rinkinį *Arti prie žemės* (1965), poemą *Svajonė ir maištas* (1967). Dainavimas privalomomis temomis (Kauno hidroelektrinės statyba, kolūkių kūrimas, Juliaus Janonio poetinė biografija) neišreiškia poeto lyrikos esmės. Ją atpažįstame tik iš po paviršinėmis temomis paslėpto sugrįžusiojo į savo kraštą džiaugsmo, slaptai į kūrinius įterpiamų „Psalmių“ posmų. Polagerinė Miškinio poezija skaitytina kaip išleisto į laisvę, bet nelaisvo žmogaus poezija.

Laisvės teritoriją poetas atranda vėliau – rašydamas atsiminimus apie gimtąjį Juknėnų kaimą (*Žaliaduonių gegužė*, 1977), poezijoje apmąstydamas žemdirbių kultūros ir žemdirbio kūrybos prasmę bei vertę (*Dienoraštis*, 1972; *Klevai prie kelio*, 1982). Vėlyvoji poezija reprezentuoja paties poeto suvoktą kūrybos branduolį. Iš pilkapių, kuriuose guli segės, nežinomi dainininkai, poetiniu žodžiu „prikeliama“ dvasinė ir materialioji sodietiška kultūra, poetizuojama lietuvių dainuotoja, pati daina („Mane rado Ruigys Pilypas, / Rado Rėza ir broliai Juškos“), į ją kreipiamasi:

*Tai tu, kuri tarp džiugėsio ir verksmo
Ausis žavėjai ir akis užbūrei.
Tu sidabru paversdavai mums šerkšną.
Tu nuometu švietei iš didžio būrio.*

*Tai tu – pilna švelnios graudingos nuotaikos.
Kaip gaudžianti giesmė per lauką lygų,
Tai tu pravirkdydavai baltas nuotakas.
Litanijas giedojai, motinas palydint.¹
„Karalienė“*

Dienoraštyje poetas stilizuoja liaudies dainos intonacijas; *Klevuose prie kelio* labiau linkšta į prozinį pasakojimą, kuria stambaus plano meninį vaizdą. Gyvenimo patirtis ir išmintis išsakomi aforistiniu stiliumi, graudulingu atodūsiu, sarkastiškomis užuominomis:

---

¹ Miškinis A, Rinkiniai raštai, t. 1, p. 347.

Sapnuoju – visi jie atjoja iš pasakos,

Minias iš paskos eit pamoja.

Skydai auksiniai, sidabro pasagos,

Joja joja karaliai – nuogi daugumoj.¹

Poetinis realizmas ir humanistinė pozicija – esminiai vėlyvosios lyrikos požymiai.

Žaliadudnių gegužė – nuosekli estetinių principų kristalizacija. Knyga apie gimtojo kaimo žmones, jų kultūrą, mentalitetą klostėsi sakytiniu būdu (beveik visas istorijas išpasakojo kaliniams Sibiro lageriuose), užrašė į knygą vėliau. Būdamas atidus detalei, Miškinis parašė itin autentišką, dokumentišką knygą (autentiški vietovardžiai, veikėjai, įvykiai, kaimų etnokultūriniai skirtumai). Kaimo gyvenimą, sodietį ėmėsi aprašyti tokį, koks buvo – laisvai besireiškiantį. Dauguma jo veikėjų ne artojai, o keistuoliai, nusigyvenę bajorai, pasaulio perėjūnai, caro kareiviai, kerdžiai, vagiškai, teisėjai „iš pašaukimo“, darbštūs nagingi meistrai, žydai prekeiviai ir amatininkai. Grįžę iš klajonių šie keliauninkai savaip prisiderina prie kaimo kasdienybės. Marcelijus Martinaitis yra pasakęs, kad Miškinis aprašė įdomų laikotarpį – kaimo supasaulėjimą.

Miškinio vaizduojama agrarinė kultūra daugiasluoksnė, įvairi, nuolat kintanti. Rašytojas stebi kaimo žmogų iš arti, jam rūpi pamatyti laisvą charakterį, užspaustą, tramdomą individualybę. Tokių „neaiškių“ veikėjų pilna *Žaliaduonių gegužė* – daktarų ar šundaktarių, advokatų ar šunadvokačių ir t. t. Žmogaus paveikslas lipdomas iš nuotrupų kaip mozaika, lydymas nusistebėjimo – kiek daug žmoguje neišmatuojamos gelmės. Vienas svarbiausių atsiminimų knygos meninio pasaulio dėmenų – bendravimo grožis, tvirta kaimo bendruomenė, supratingumas. Rašytojas mato ypač šviesią, kūrybingą kaimo žmogaus sielą. Jo vaizduojami kaimiečiai – gudrūs ir naivūs, artistiški, pasakoriai, humoristai, gyvenę karnavalo, persirengimų kultūroj. Miškinis atveria šių kaimiečių gyvenimo kūrybą kaip neskaidomo, nesuvulgarinto gyvenimo tėkmę.

Prisiminimai rašyti kaip dvibalsis tekstas: pasakotojas ir pasakoja apie veikėjus, ir leidžia jiems patiems pasakoti. Pasakojimų stilistika ir intonacija išsitenka tarp rašytinio ir sakytinio pasakojimo. Memuarų autentiškumas ir pasakojimo neliteratūriškumas buvo netikėtas aštuntojo dešimtmečio prozos fone.

ESTETINĖ VERTĖ. Miškinio kūryba neatskiriama nuo jį išauginusios terpės. Išlaikęs gyvą poetinės kultūros jausmą poetas senąsias folkloro ir literatūros tradicijas organiškai įaudė į modernų, avangardistinį eilėraščių. Alfonsas Nyka-Niliūnas pripažino: „Miškinis yra kone vienintelis lietuvių poetas, sugebėjęs liaudies dainų stilistines priemones bei simboliką perkelti individualinėn kūrybon nesumažindamas šios autentiškumo.“²

Modernų eilėraščių poetas kūrė kaip kontrastingų minčių, vaizdų ir intonacijų sintezę. Dainos parametrus komplikavo pašnekesiu, buitiniu kalbėjimu. Miškinio poezija – prieštarų poezija: joje susiduria idealai ir jų nupiginimas, kaimas ir miestas, džiaugsmas ir skepsis, poetizacija ir buitinis realizmas. Ironiška miesto interpretacija, socialinis angažuotumas, gaudulingų ir pagiežingų jausmų mišinys vokiečių literatūroje būtų vertinamas kaip tipiškas ekspresionizmas. Lietuvių literatūros istorijoje poeto perskaitymą lemia kiti – neoromantizmo – kontekstai.

Miškinis atliepė visuomenėje plačiai svarstytas idėjas. Šiuo požiūriu jo kūrybos tematika – ne tiek asmeninė, kiek kontekstinė (valstybės idėja, žemdirbių kultūros kaita, kasdieniai žmogaus rūpesčiai). Šį neoriginalumą kompensuoja poetinio žodžio galia. Poetas sukūrė permainingų nuotaikų eilėraščių,

¹ Ibid., p. 411.

² Nyka-Niliūnas A., Temos ir variacijos, Literatūra, kritika, polemika, Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 81.

suteikė jam siužeto kontūrus, į išsakydamą įtraukė baladės, romanso žanrus, kaukes ir kitas kalbėjimo strategijas.

Giliai jautęs tradicinę kultūrą ir ją modernizavęs, jaunesniąją kartą – Paulių Širvį, Eduardą Mieželaitį, Algimantą Baltakį, Marcelijų Martinaitį, Joną Strielkūną, Antaną Bernotą, Alfonsą Maldonį – veikė tiesiai ir netiesiai: temomis, sugestijomis, stiliumi.

Rita Tūtlytė, „Antanas Miškinis“, in: *Lietuvių literatūros istorija. XX a. pirmoji pusė*, projekto autorius Juozas Girdzijauskas, sudarytojas Rimantas Skeivys, II kn., Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2010, p. 397–406.